

Máté László

Krúdy Gyulával a Felső-Szepességben

Klasszikusokhoz általában akkor nyúl az ember, ha éppen aktuális jubileumukra emlékezünk, illetve akkor, ha megcsömörlik a posztmodern öncélú csapongásaitól, esetleg menekül a képernyő bugyuta sorozatainak hínáros mocsarából. Az én esetemben egészen más oka volt, amiért ismét Krúdy Gyula írásai után nyúltam. Fürdői beutalót kaptam Felsőzúgóra – a Felső-Szepességbe. Igaz, hogy arrafelé korábban már többször is megfordultam, mégis leginkább Krúdy írásai alapján él bennem ez a vidék. Így természetes volt, hogy csomagomba bekerült néhány kötet a hetvenes években megjelent Krúdy-életműsorozatból.

*

Felsőzúgó (Ruzsbachfürdő – Vyšné Ružbachy) Podolin és Ólubló között fekszik. Megvalom: a helység magyar neve kezdetben szokatlanul tűnt, mindaddig, amíg nem ismerkedtem meg közelebbről a környékkel. A Szepesi Magura lábainál fekvő települést mi sem jellemzi jobban, mint a hegyekből alázóduló patakok és a község közelében feltörő források.

A település igazi szimbóluma a *Kráter-forrás*, amely egy valószínű kráterüreg közepén bugyog fel, hogy aztán megiramodva, zúgva, habokat vetve rohanjon a völgyben csobogó patak felé. A meredek dombon lefelé rohanó forrásvíz megbabonázza az embereket, sokáig álldogálnak körülötte, fényképezik, kár, hogy a víz okozta morajlás (zene?) nehezen rögzíthető, mert csak úgy éjjel-nappal éltetően zúg magának, mint a legszebb szimfónia.

A *József-forrást* tartják a legjobb itteni gyógyvíznek. Egy régi (talán monarchiabeli?) önröttvas artézi kútból folyik egyfolytában. Igaz, napközben vízből kevés jut el a közelben zúgó (!) pisztrángos patakba, mert látogatók kószolgatják, ízlelgetik gyógyvizét, illetve a helybeliek és környékiek rendszeresen ide járnak, hogy palackokban, demizsonokban otthonra is vigyenek belőle, ugyanis erre felé évszázadok óta az járja, hogy ettől jobb gyógyvíz nincs a Szepességben. Egy szomszéd faluból érkezett idősebb férfi, amíg hátizsákjába rakja megtöltött műanyag palackjait, azt is elárulja, hogy évek óta ide jár, mert családja ennek a víznek köszönheti, hogy az orvosi rendelőt belülről nem ismeri, s ha megesis vele a másnaposság, arra is igazi elixír ez a víz!

A *Szerelem-forrás* mélyebben van az erdőben, körülötte más forrásokkal és köveket, kavicsokat görgető friss patakkal! A forrás fölé gondos kezek kis zsindelyes tetőt emeltek, s megdöbbenve nézem, hogy a grafitisek ide is eljutottak ákombákomaikkal. Csak akkor

enyhül felháborodásom, amikor a „mű” közelében szép dundi betűkkel írva szlovákul ezt az üzenetet olvasom: Az élet ajándék!

Próbálom Krúdy szemével nézni a tájat. Nem csodálom, hogy szerelmese lett ennek a vidéknek, s írásaiban sokszor megidézi az itteni hegyeket, völgyeket; embereket, állatokat. Az ő idejében még hiányoztak a legmagasabb pontokra épített átjátszó állomások – tornyok, s a hegyeket zöld drapériaként beborító erdőkben sem sikerült az embernek annyi kárt tenni, mint az elmúlt évtizedekben és manapság. Dúvad mostanság is előfordul a környező erdőkben; gombászokkal megesik, hogy farkassal, medvével is találkozhatnak.

Medvével nem találkoztam, de szobám erkélyéről feltűnt a távolabbi panzió előtti zöld réten két fehér pont: zöld tengerben két fehér vitorla. Mivel a két pont állandó mozgásban volt, sikerült megfigyelnem: hiszen ez két kecske!

Csak akkor értettem meg a szerepüket, amikor a fürdői pavilon melletti réten két báránytal találkoztam, két négylábú fünyíróval! Mellettük elhaladva – a szlovák nyelvtörvény nyelvünket bilincsbe verő diszkriminációs intézkedéseivel dacolva! – magyarul szólítottam meg a két takaros jószágot: – Baribarik, de szépek vagytok! – A kisebbhez közeledtem, de az bizalmatlanul elugrott. A nagyobbik érdeklődve közelebb jött hozzám, azt is megengedte, hogy beletúrjak gyűrűkbe kunkorodó bundájába. Erre a kisebbik is meggondolta magát, hozzám sompolygott, hogy őt is simogassam meg. Megsimogattam. Közben elindultam a következő gyógykezelésre, a bárányok pedig folytatták a legelést – a fünyírást. (Különböző eredeti megoldás: a motoros kaszálógépek nem zavarja a páciensek nyugalma!) Már a fürdőközpontba értem, amikor a hátam mögött kiáltozást hallottam: – Hé, a bárányok! Hátra-néztem: a két bárány ott caplatott a nyomomban. No, lám, Felsőzúgón a bárányok tudnak magyarul!

Nem így jártam egy ottani mókussal, amikor erdei sétámon a fenyőágak között megpillantottam. Őt is megszólítottam, ismét csak magyarul! – Mókus, mókus, gyere hozzám! – No, lett is erre nemulass! Prüsszögött, rikácsolt, szőrét felborzolta, mintha ezt akarta volna tudomásomra hozni: Mit keresel itt, te idegen?! Minden próbálkozásom ellenére sem sikerült parolázni vele. Gondoltam: ez egy igazi nemzeti mókus, mert magyar szóra epeömlése van!

Sokkal békésebb tapasztalataim voltak a lovaglólóterápia két szereplőjével: Leonnal és Angelinóval. (Mostanság ilyen lónevek járnak a Felső-Szepességben!) Meglovagolva őket hol Krúdy zsoldos katonáinak bőrében érezhettem magam, hol pedig édesapám legkedvesebb lovának, a Szellőnek a hátán, otthon a Szilicei-fennsíkon.

Azért az emberek között is kutattam Krúdy után, különösen a helybeliek között. Mondhatni – nem sok eredménnyel. Igazi szomorúságot az okozott, amikor egy honi magyar iskolát végzett fürdővendég töredelmesen bevallotta, hogy ő nem hallott róla soha (!) Az viszont öröömre szolgált, amikor az egyik egészségügyi nővér szemé felcsillant az író nevének hallatán, aki azt is büszkén elújságolta, hogy Podolinban emléktáblája is van. Igaz, ő ebből a közeli kisvárosból jár be naponta Felsőzúgóra.

Kuratókedvem elvitt a fürdő könyvtárába is, amelyet elég zilált állapotban találtam. Látni, hogy nincs állandó gazdája, még az elmúlt rendszer ideológiáját hirdető kötetek is ott

vannak a polcokon. Az viszont dicséretes, hogy a szlovák könyvek mellett találhatók német, cseh, orosz és lengyel kötetek. S egy(!) magyar! Nem Krúdy, hanem bibliai történetek.

*

Podolin (Podolíneč) nevéből is nyilvánvaló, hogy ez a felső-szepességi kisváros völgyben fekszik, a Poprád folyó közelében. Egyike azoknak a szepességi városoknak, amelyeket Zsigmond király elzálogosított a lengyel királynál, s így azokkal együtt több mint háromszáz éven át lengyel fennhatóság alá tartozott. Mária Terézia váltotta ki őket, aki a lengyel királynak váltságdíj fejében – Krúdy szerint – „*egy szekér aranyat*” küldött.

Ebben a városban diákoskodott néhány esztendő a piaristáknál Krúdy Gyula, aki írásaiban többször visszatér erre a vidékre. Azt is megírja, hogy az Alföldről általában fiúkat küldtek „*német szóra*” a szepességi városokba, míg a szepességiek többnyire leányaikat adták cserébe „*magyar szóra*” azt vallva: a gyerek anyjától tanul meg beszélni. A messze földön híres piarista gimnázium miatt Podolin méltán érdemelte ki a „*Poprád menti Athén*” kitüntető címet.

A kolostor külső falán kétnyelvű emléktábla őrzi Krúdy emlékét, amelynek a magyar szövege így hangzik:

Ebben az épületben volt kisdíák
KRÚDY GYULA
1878–1933
Podolin és a Tátra nagy csodálója
és a magyar széppróza mestere
1969

Az elmúlt negyven esztendő komoly nyomot hagyott a márványtablán, szövege csak nehezen olvasható, és mivel a tábla alatti horgok is eltűntek, így nincs hova elhelyezni virágot, emlékkoszorút. Közben az elmúlt évtizedekben láthatóan a Poprádot Ólublóval összekötő út is közelebb került a rendház falához, így alig maradt valamicske hely, ahol az emlékező megállhatna a zajos út mentén. Az emléktábla felújítása mindenképpen aktuális, egyben megfontolandó lenne áthelyezése a belső udvarba.

Itt ugyanis más emléktábla és emlékmű is áll, ami a rendház szomorú korszakát idézi. Amikor 1950-ben a kommunista hatalom az állambiztonság segédletével felszámolta a szerzetesrendeket, internálótáborot létesített a nevezetes intézmény falai között, és közel 700 szerzetes sínylődött itt embertelen körülmények között. Jelenleg gyermekotthon és egyházi szakközépiskola működik a patinás épületben.

A város főterét részben felújított évszázados emeletes házak alkotják, amelyek olyan szorosan vannak egymás mellett, mintha fázának a hidegben. Van olyan közöttük több is, amely az elmúlt évszázadokban alig változott valamit, s ezeket Krúdy Gyula is ilyeneknek

láthatta. Azt a házat mindenképpen, amely a térről bolthajtásával egy utca kezdetét jelenti. De ott van maga a városhatár is. Olyan gondolat is megvillant agyamban, hogy a dombok mögött az égiekkel cimboráló Tatra csúcsait valamilyen óriások rakhatták – a városhatár folytatásaként!

A várost német telepesek – cipszerek – építették, s tették gazdaggá és híressé. A huszadik század háborús viharai, s az azokat követő szörnyűségek, megtorlások felőrölték és megsemmisítették ezt a közösséget. Pedig volt idő, amikor négy nyelv is megfért a városban: német, szlovák, magyar és lengyel. Hiába keresnénk Krúdy hősei: Riminszky Kázmér, Kaveczky Mátyás, Budeusz bácsi (a cseregyerek szállításának vezetője volt), Szlabóczky rakács és mások leszármazottait; német és magyar nevekké leginkább a temetőben, illetve az első és második világháború hősi halottjainak az emlékművén találkozhatunk.

Szemetűnő a lakosság összetételének változása, amely különösen más szepességi és gömöri településekre egyaránt jellemző. Elég rövid sétát tenni a városban, s mindjárt látható a roma lakosok magas száma. Krúdy még „hangászokként” (zenészekként), vályogvetőkként, kovácsokként és egyéb foglalatosságokat űzőként említi őket, a mostaniak unatkozva, csoportokba verődve téblábolnak a város főterén, szinte demonstrálva, hogy nincs értelmes elfoglaltságuk – munkájuk. Podolin intő példa – mementó! – arra a demográfiai deformációra, amelynek egyre gyakoribb tanújeleit látjuk különösen a Szepességben, Gömörben, Nógrádban, Abaújban és Zemplénben, ami a romák számának a robbanásszerű emelkedésében nyilvánul meg.

A város életében fontos szerepet betöltő Poprád folyóról is sokat ír Krúdy Gyula. Hűtlenséggel vádolja a folyót, amely – más Kárpát-medencei folyókkal ellentétben – nem a Dunába igyekszik, hanem a lengyel síkságok felé, s onnan a Balti-tengerbe. Arra azonban még gondolni sem mert volna, hogy az általa békésnek tartott folyó egyszer igazán rettegést hoz a város lakóira, mint az idén, amikor a tavaszi áradások idején a város központját (Mária tér) is elöntötte, a városon áthaladó főútvonallal együtt!

*

Krúdy Gyula eredeti, senkiével össze nem téveszthető írásművészetét sokan és sokszor elemezték, s közöttük is a leghitelesebb számomra az író-társ – Márai Sándor – véleménye, aki Krúdyt a huszadik századi magyar irodalom legnagyobb teljesítményének tartja: „...*nincs egy hamis hangja*...” – szól az elismerése. Nem csoda, hogy nagyra becsült pályatársának egy csodálatos regényben állít emléket: *Szindbád hazamegy*.

Krúdy elbeszéléseiben, regényeiben a Tisza, az Ipoly és a Poprád mente úgy jelenik meg, hogy ott azonnal otthonosan érezzük magunkat. A tájat néhány mondatban úgy eleveníti meg, hogy a legjobb tájképfestők sem vehetik fel vele a versenyt; hőseit pedig az arcképfestők mesterei fogásaival varázsolja elénk. A Szepesség városai közül műveiben gyakran szerepel: Lőcse, Késmárk, Igló, Ólubló, és persze Podolin. Ez a kisvároska számtalan novellájának színtere, de regényt is írt *Podolini kísértet* címmel.

Krúdy világa a valóság, a képzelet és az álom világa. Legismertebb hősei: Szindbád, Rezeda Kázmér, Nagybotos Viola (valamennyien Krúdy-alteregők) és a többiek egy olyan világban élnek, ami az olvasó számára is közeleli, sőt annyira közeleli, hogy sokszor a történetek középpontjában érzi magát. Történeteiben megjelennek a valamikori Magyarország népei, nemzetei: magyarok, németek, szlovákok (tótok), szerbek (rácok), románok (oláhok), zsidók, örmények, cigányok...

A szlovákokról a magyar irodalom nagyjai általában pozitív képet festettek. Példaként említhető Eötvös Károly, Jókai Mór, de különösen a „legszlovákabb magyar író” – Mikszáth Kálmán. Ilyen elődök nyomdokain haladt Krúdy Gyula is, aki az általa többféleképpen nevezett országrész: *Felső-Magyarország, Felvidék, Felsővidék, Tótország* egyes vidékeit először írta fel az irodalom térképére. Ez igaz a Felső-Szepesség esetében is. Mindezek ellenére a szlovák olvasó számára Krúdy szinte ismeretlen. Vajon miért?

Talán azért, mert a szlovák helyett kizárólag a tót megnevezést használta? Nem hinném, hiszen ez az ő idejében általánosan használt forma volt. Maga Štúr is a magyar Országgyűlésben „*tót népemről*” beszélt. Csak a későbbiekben kapott pejoratív értelmezést a fogalom, s lett a *buta tót* a magyar nacionalisták és törpengéje. (A hasonló túlfűtöttségben leledző másik fél válasza: a *kurva magyar!*)

Krúdy műveiben a szlovákok (tótok) egyszerű földművelők, favágók, pásztorok, szolgálóleányok, akik szorgalmasak és tisztességesek. Közelebbi kapcsolatait ezzel a közösséggel az is igazolja, hogy szót értett ezen a nyelven, amit az egyik írásában így is visszaigazol: „*tótocskáztunk, povedálgattunk*”.

Talán jobban zavarta az öntudatra ébredő radikális szlovák értelmiséget az, hogy Krúdy színes és fordulatos történeteiben egy olyan csodálatos és mesés Magyarország látomását teremtetten meg, ahol megfértek a nációk egymás mellett, közöttük a szlovákok is? Vagy talán az, hogy a szlovákok leginkább a pór nép képviselői között szerepelnek, megelégedve a történelmi tényről: a szepességi városok tehetős és befolyásos polgárait a német közösség adta, számban magasan felülmúlva a magyar (elmagyarosodott) közeget is?!

*

Gyógykezelésem mérlegét megvonva megállapíthatom: Krúdy Gyula írásai nálam hasznos lelki medicinának bizonyultak. Ismét meggyőződhettem róla, hogy derűt és bájt sugárzó írásai összekuszált világunkban balzsamként hatnak az emberi lélekre. Mostani fogalommal élve: pozitív energiával töltik fel az olvasó megcsappant lelki telepeit. Ez pedig mindnyájunk életében egyre nagyobb hiánycikk.

Éppen ezért: olvasd, olvassátok Krúdy Gyulát!

Kassa, 2010. november